

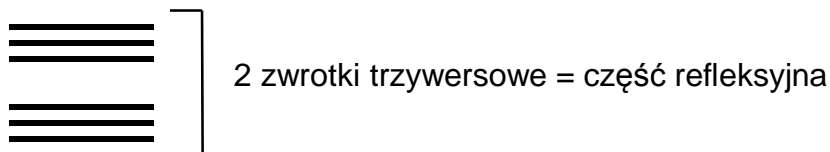
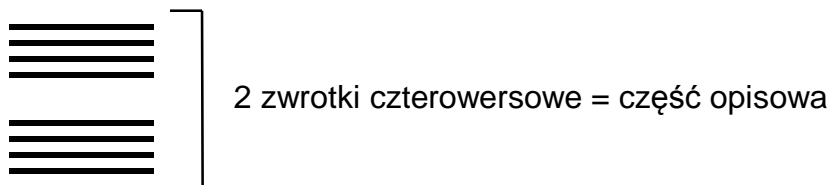
ODRODZENIE (RENEZANS)

- Waga epoki
Kultura odrodzenia sprawiła, że Europa wyprzedziła na kilka wieków cywilizacje innych kontynentów (jeszcze w okresie późnych wypraw krzyżowych kultura Arabów, Chińczyków dorównywała kulturze Zachodu, a nawet ją przewyższała)
- Ramy czasowe
Włochy - od końca XIV do pocz. XVI wieku
Europa północna - od końca XV do końca XVI wieku
- Geneza
 - kryzys papieżstwa, rozluźnienie więzów scalających papiesko-cesarską Europę (w 1454 roku Turcy zajęli Konstantynopol, a władcy Europy nie potrafili zorganizować kontrofensywy)
 - rozwój i potęga miast włoskich (bogacenie się kupców, przeznaczanie pieniędzy na rozrywki, sztukę)
 - powstawanie po okresie rozbitcia feudalnego zjednoczonych państw ⇒ szacunek dla kultury narodowej, rozkwit języków
 - rozwój techniki i odkrycia geograficzne
 - wynalazek druku
 - odrodzenie i przyswojenie kultury antycznej
- Światopogląd
 - humanizm** - prąd umysłowy, który rozwinął się na podłożu starożytnej wiedzy o człowieku zawartej w filozofii i literaturze antycznej. W centrum zainteresowania stawia człowieka (średniowiecznej ideologii przeciwstawia słowa przejęte od rzymskiego poety Terencjusza: „*człowiekiem jestem i nic co ludzkie nie jest mi obce*”). Za wzorzec osobowy uznaje człowieka wszechstronnie wykształconego.
 - reformacja** - ruch religijny w XVI wieku (za jego początek uznaje się rok 1517 - wystąpienie Marcina Lutra, żądające tłumaczenia Biblii na języki narodowe i zaprzestania odpuszczania grzechów za pieniądze), który doprowadził do powstania kościołów niezależnych od papieżstwa.
- Związki z antykiem
 - naśladowanie antycznego ideału piękna
 - czerpanie z myśli filozoficznej antyku (horacjański ideał życia, kompilacja filozofii stoickiej i epikurejskiej), afirmujący stosunek do życia, zainteresowanie człowiekiem
 - obecność zjawiska mecenatu
 - wykorzystywanie w sztuce motywów antycznych
- Cechy epoki
 - antropocentryzm
 - nawrót do antyku
 - kult wiedzy
 - nowy stosunek do Boga (nie jest już istotą karzącą, lecz przyjacielem człowieka)
 - przywiązywanie wagi do uczuć patriotycznych
 - elitarny charakter kultury odrodzenia (nie była ona udziałem szerokich mas)
 - złożoność epoki (obok pisarzy-humanistów działają twórcy osobni, przekraczający własny czas np. Szekspir)

Francesco Petrarca

- w awiniońskim kościele św. Klary ujrzał kobietę, której poświęcił swe sonety. Nigdy nie poznał jej bliżej
- Sonety do Laury opisują nie epizody przygody miłosnej, lecz stany duszy
- Petrarca na wiele lat stworzył wzór poezji miłosnej idealizującej kobietę
- sonet „**Jeśli to nie miłość...**” - porównanie zakochanego do żeglarza w czasie burzy

- **sonet** jako gatunek

Giovanni Bocaccio

„Dekameron”

- zbiór 100 nowel
- wstęp: 7 panien i 3 młodzieńców schroniło się przed zarazą w podmiejskiej willi, tam przez dziesięć dni opowiadali sobie historie (codziennie 10)
gr. deka hemeron = dziesięć dni
- nowela jako gatunek
 - gatunek epicki
 - zwięzłość
 - zagęszczenie dramatycznych zdarzeń
 - redukcja opisów i komentarzy
 - niewielka liczba postaci
- „Sokół”
 - a) jedna z najbardziej znanych nowel z tego zbioru. Jest ona pierwowzorem pewnego typu noweli o mocno zaakcentowanym punkcie kulminacyjnym („każda nowela powinna mieć swego sokoła”)
 - b) nowela mówiąca o miłości - mężczyzny do kobiety, matki do dziecka

William Szekspir

- Cechy dramatów Szekspira
 - zerwanie z zasadą trzech jedności
 - **synkretyzm** (zespolenie w utworze literackim elementów należących do różnych systemów)
 - a) zerwanie z czystością rodzajową i gatunkową
 - b) wprowadzenie świata fantastycznego obok realnego
 - c) wprowadzanie monumentalnych scen zbiorowych obok kameralnych
 - zasadniczą rolę odgrywają problemy związane z życiem psychicznym bohaterów. Rozmyślenia, wielkie uczucia i namiętności znajdują odzwierciedlenie w monologach dramatycznych
 - bohaterami są na ogół ludzie nieprzeciętni, uwikłani w konflikty, które przysparzają im cierpień
 - podejmowane problemy mają charakter uniwersalny, ponadczasowy
- Główne problemy „**Makbeta**”
 - walka dobra i zła w ludzkiej duszy (dynamiczny charakter Makbeta i Lady Makbet)
 - konsekwencje wynikające z fałszywej ambicji i żądzy władzy
 - problem sprawowania władzy (tyrania)
 - zło, które rodzi zło następne
 - tragiczna koncepcja ludzkiego życia („życie to (...) opowieść idioty, pełna wrzasku i wściekłości, lecz nic nie znacząca”)

TREŚĆ:

- a) przepowiednia czarownic dotycząca Makbeta i Banka
- b) zabójstwo króla
- c) zabójstwo Banka, a potem Lady Makduf i jej dzieci
- d) Makbet jako tyran
- e) choroba psychiczna lady Makbet i jej samobójstwo
- f) zabicie Makbeta przez Makdufa

• Główne problemy „Hamleta”

– przepaść między sferą myśli i działań

hamletyzm - postawa życiowa będąca rezultatem wewnętrznego konfliktu między sferą myśli i działań ludzkiej jednostki: nadmiernie rozwinięta refleksyjność, skłonność do rozstrzygania spraw ostatecznych oraz wahania między sprzecznymi racjami paraliżują jej decyzje

– okrucieństwo świata („świat jest więzieniem”)

– problem przemijania (opowieść o Yoryku)

– miłość zniszczona przez ingerencję osób trzecich

TREŚĆ:

a) pojawienie się ducha ojca Hamleta z żądaniem zemsty na Klaudiuszu, który zgładził brata, by zagarnąć tron

b) udawane obłąkanie Hamleta

c) zabicie podsłuchującego Poloniusza

d) plany Klaudiusza zmierzające do zabicia Hamleta

e) obłąd i samobójstwo Ofelii

f) pojedynek Hamleta z Laertesem - bratem Ofelii. Rozwiązanie akcji - śmierć Laertes, Hamleta, Klaudiusza i Gertrudy - matki Hamleta

PUBLICYSTYKA (Modrzewski, Skarga)

publicystyka - wypowiedź na aktualne w danym momencie tematy społeczne i polityczne oraz kulturalne. Zmierzają one do czynnego oddziaływania na opinię publiczną

mowa - gatunek wywodzący się z antyku. Forma wypowiedzi opracowana literacko, mająca na celu przekonanie słuchacza, oddziaływanie na jego uczucia

rozprawa - rozbudowana wypowiedź poświęcona omówieniu jakiegoś zagadnienia. Ma na celu uzasadnienie słuszności wypowiedzianych sądów

kazanie - przemówienie religijne wygłaszane przez kapłana, wykładające podstawy wiary bądź przekazujące nauki moralne

Andrzej Frycz Modrzewski

„O poprawie Rzeczypospolitej”

– księgi: O obyczajach

 O prawach

 O wojnie

 O kościele

 O szkole

– demokratyczne postulaty Modrzewskiego daleko wybiegają poza koncepcje epoki. Spróbował on stworzyć model nowoczesnego państwa prawa (prawo sprawiedliwe i równe dla wszystkich obywateli)

- wybrane postulaty:
 - ◆ szkolnictwo powinno być przejęte przez państwo
 - ◆ oświatą winna być objęta cała młodzież męska bez względu na pochodzenie
 - ◆ rozdział państwa i kościoła
 - ◆ potępienie wojen najeźdźczych
 - ◆ postulat ujednoczenia kar
 - ◆ przekonanie, iż państwo powinno roztoczyć opiekę nad chorymi i starcami

Piotr Skarga

„Kazania sejmowe”

- napisane z zamiarem wygłoszenia ich na mszy przedsejmowej (jednak nigdy wygłoszone nie zostały)
- tematyka patriotyczna (ojczyzna przyrównywana do matki i tonącego okrętu). Skarga twierdzi, że Polska jest chora, a nękające ją choroby to m.in.
 - skłócenie, niezgoda wewnętrzna
 - brak miłości ojczyzny
 - różnowierstwo
 - osłabienie władzy królewskiej
 - upadek obyczajów
 - brak praworządności
- liczne środki retoryczne (pytania retoryczne, sentencje np. „kto ojczyźnie służy, sam sobie służy”, przenośnie i elementy stylizacji biblijnej)

LITERATURA PIĘKNA

Mikołaj Rej

„Krótka rozprawa między trzema osobami, Panem, Wójtem a Plebanem”

- rozmowa reprezentantów trzech stanów społecznych
- elementy satyry politycznej i społecznej. Zarzuty wobec tych stanów, które mają wpływ na kształt Rzeczypospolitej.
 - Duchowieństwo (Pleban) oskarżone o:
 - zaniebdywanie obowiązków duszpasterskich
 - pijaństwo
 - obłudę
 - bezwzględność w wykorzystywaniu chłopów
 - chciwość
 - doprowadzenie do tego, że odpust - ważna uroczystość w kościele - zamienia się w targ i przynosi ujmę kościołowi
 - Szlachcie (Pan) zarzuca się:
 - pełnienie funkcji publicznych wyłącznie dla zysku, przekupstwo
 - kłótność
 - brak patriotyzmu
 - życie ponad stan
 - niski poziom umysłowy
- poruszony jest problem krzywdy społecznej (chłopów reprezentuje Wójt): „A nam prostym zewsząd nędzą”
- dialog żywy, barwny, zaprawiony humorem

„Żywot człowieka poczciwego”

- propaguje ziemiański ideał życia (szlachcic, który wiezie prawy i spokojny żywot na swojej ziemi, dobry gospodarz - jest naprawdę szczęśliwy). Chwali wieś i życie wiejskie
- składa się z trzech ksiąg dotyczących:
 - dzieciństwa i młodości
 - wieku dojrzałego
 - starości

- wyróżnia następujące etapy w biografii szlachcica
 - wychowanie domowe (nauka moralności, zdobywanie wiedzy praktycznej a nie teoretycznej)
 - zagraniczna podróż
 - pobyt na dworze w celu uzyskania ogłady
 - gospodarowanie na roli i jednocześnie służba ojczyźnie (funkcja posła ziemskiego)
- zawiera elementy stoicyzmu (człowiek cnotliwy nie powinien bać się starości ani śmierci. Należy wieść życie spokojne, w zgodzie z naturą i rozumem, nie ulegać zbyt łatwo namiętnościom) i epikureizmu (trzeba korzystać z dóbr natury i rozrywek, jakie oferuje życie wiejskie, cieszyć się życiem)

Jan Kochanowski

„Fraszki”

fraszka - drobny utwór poetycki pisany wierszem, często o charakterze żartobliwym oparty na dowcipnym pomysle. Dużą rolę odgrywa we fraszkach puenta - dobitne zamknięcie wypowiedzi celnym konceptem, dowcipnym odwróceniem spodziewanego rozwiązania

- „Fraszki” Kochanowskiego mają różnorodny charakter (filozoficzne, miłosne, patriotyczne, okolicznościowe)

„O żywocie ludzkim” („Fraszki to wszystko, cokolwiek myślemy”)

- fraszka filozoficzna
- problem przemijania
 - „zacność, uroda, moc, pieniądze, sława
wszystko to minie jako polna trawa”
- człowiek porównany do kukielki

„O żywocie ludzkim” („Wieczna myśli...”)

- apostrofa do Wiecznej Myśli = Boga
- zauważa, że ludzie marnują życie w pogoni za dobrami materialnymi. Wyraża przekonanie, że wobec takich wartości należy zachować dystans

„Na dom w Czarnolasie”

- wszystko, co wydarza się w świecie jest dziełem Boga
- nie należy trwonić cennych chwil w pogoni za pieniędzmi, wystarczy zdrowie, pożywienie, ludzka życzliwość

„O miłości”

- nawiązanie do mitologii - motyw Amora
- miłość jako uczucie, na które człowiek nie znalazł sposobu

„Do gór i lasów”

- fraszka autobiograficzna
- cechy własnego życia akcentowane przez autora: bogactwo doznań, różnorodność ról społecznych, jakie pełnił, wielość doświadczeń i ich skrajność, zmienność (nawiązanie do greckiego bożka Proteusza)
- kontrast niezmiennej natury i przemijającego życia

„Psalterz”

- nad tłumaczeniem Psalterza Dawidów pracował Kochanowski przez 10 lat
- przekład swobodny (zamiast numerowanego podziału na wersy - podział stroficzny; wprowadzenie bardzo ekspresyjnego języka poezji, gdy oryginał jest oszczędny w środkach)
- wprowadzenie renesansowych ideałów (np. prosi Boga nie o zbawienie, lecz o długie lata życia). Afirmacja życia, skupienie na sprawach doczesnych. Bóg traktowany jako opiekun i przyjaciel

„Pieśni”

pieśń - najstarszy gatunek poezji lirycznej, związany genetycznie z muzyką. Dla budowy pieśni charakterystyczne są: podział na strofy i tendencja do wyrazistej rytmizacji

- tworząc pieśni Kochanowski wzorował się na Horacym (niektóre z jego pieśni to przekłady z Horacego; u Kochanowskiego te same ideały, co u rzymskiego liryka - filozofia stoicka i epikurejska, zasada złotego środka, marzenia o Arkadii)

Pieśń XXV Hymn do Boga („Czego chcesz od nas Panie na Twe hojne dary”)

- pieśń o charakterze pochwalnym, wyraz uwielbienia dla Boga
- Bóg to przyjaciel człowieka, ofiarowujący mu piękny świat
- koncepcja Boga-artysty

Pieśń XX Księgi pierwsze („Miło szaleć, kiedy czas po temu”)

- pieśń biesiadna
- wyraz filozofii epikurejskiej. Można się bawić, jeśli czas jest odpowiedni

Pieśń IX Księgi pierwsze („Chcemy sobie być radzi”)

- motyw Fortuny. Nie znamy swej przyszłości, więc musimy być przygotowani na różne wypadki
- filozofia stoicka - trzeba ograniczyć siłę przeżywania
- przywołany obraz statku podczas burzy - by podkreślić, jak nietrwałe są wartości materialne

Pieśń V - Księgi wtóre („O spustoszeniu Podola”)

- napisana po klęsce Polaków poniesionej podczas napadu Tatarów na Podole w 1575 roku
- pieśń patriotyczna, mająca charakter odezwy
- obrazy o silnym zabarwieniu emocjonalnym (spustoszona ziemia, polskie kobiety porywane w jasyr)
- liczne bezpośrednie zwroty do szlachty
 - „zetrzy sen z oczu”
 - „Skujmy talerze na talery skujmy
 - A żołnierzowi pieniądze gotujmy”
- uczucia wyrażone w pieśni
 - oburzenie z powodu bierności szlachty (oskarżenie szlachty, która żyje w zbytku, gdy nie ma pieniędzy dla wojska)
 - nienawiść do wroga

Pieśń XXIV (Niezwykłym i nie leda piórem opatrzony)

- przeróbka ody Do Mecenasa Horacego
- adresowana do Myszkowskiego, mecenasa Kochanowskiego
- motyw podwójnej natury poety, obraz przemiany w łabędzia i wznoszenia się nad światem

„Pieśń świętojańska o Sobótce”

- obszerny poemat o wsi składający się z 12 pieśni o różnorodnym charakterze
- wiersz sylabiczny, ośmioletkowiec
- wizja wsi:
 - nawiązanie do mitu arkadyjskiego (wieś - kraj szczęścia, radości i nieskażonych cnót)
 - życie wiejskie zestawione z gwarnym, burzliwym, niespokojnym miastem
- spojrzenie na wieś od strony kultury (uroczystość ku czci bożka Kupały)
- nierozzerwalny związek człowieka i natury

„Odprawa posłów greckich”

• „Odprawa...” a tradycja antyczna

– Cechy wspólne:

- obecność chóru
- zachowana zasada trzech jedności (miejsce - plac przed pałacem, zdarzenia z obrad rady są relacjonowane przez posła; akcja - jeden wątek t.j. podjęcie decyzji w sprawie Heleny i udzielenie odpowiedzi posłom)
- ograniczona liczba aktorów

– Różnice

- brak konfliktu dwu racji
- losami bohaterów nie kieruje przeznaczenie
- brak głównego bohatera
- w skład chóru wchodzi nie starcy, lecz 12 panien

- Geneza
 - sytuacja w Polsce (bohaterowie podsuwają czytelnikowi tezę o zależności losów państwa od moralności i postawy jego mieszkańców)
- Treść
 - nawiązuje do mitu o wojnie trojańskiej
 - do Troi przybywają posłowie greccy po Helenę (co ma zapobiec wybuchowi wojny). Król Priam decyzję podejmuje w oparciu o werdykt Rady Królewskiej. Jego syn Parys, który pragnie zatrzymać Helenę - odwołuje się do honoru Troi, przekupuje innych posłów. Antenor nie daje się przekupić i walczy o zwrócenie Heleny Grekom - bezskutecznie. Wojna jest nieunikniona
- Główni bohaterowie
 - Aleksander (Parys) - nie przestrzega praw gościnności (będąc w gościnie porwał Helenę mężowi), przekupuje posłów, jest lekkomyślny, kieruje się prywatą
 - Antenor - jedyny człowiek, który przeciwstawia się zgubnemu postępowaniu Aleksandra. Jest prawy, szlachetny, ponad wszystko wynosi dobro państwa
 - Iketaon - demagog popierający Aleksandra. Jest stronnicy, obojętny wobec spraw ojczyzny
 - Priam - słaby, niezdecydowany, we wszystkim odwołuje się do zdania rady, nie potrafi zdobyć się na słowa krytyki wobec syna
- „Odprawa...” jako dramat polityczny
 - utwór nawiązuje do wydarzeń w Polsce XVI wieku
 - motyw mitologiczny jest płaszczem, za którym kryją się współczesne Kochanowskiemu stosunki polityczne. Poruszone problemy to:
 - niezaradność króla (nawiązanie do chwiejnego w swych decyzjach Zygmunta Augusta)
 - niewłaściwe postawy szlachty (Rada Królewska obraduje według zasad obowiązujących w polskim sejmie): prywatą, egoizm i przekupstwo

„Treny”

- tren** - gatunek poezji żałobnej ukształtowany w starożytnej Grecji. Wyraża żal z powodu czyjejś śmierci, służy rozpamiętywaniu czynów i myśli zmarłego, zawiera pochwałę jego zalet i zasług
- Treny w starożytności pisane były zwykle na zamówienie możnych rodzin, które tym uświetniały zmarłego. Twórca nie był emocjonalnie związany ze swą pracą. Treny Kochanowskiego są odejściem od tych zasad. Poeta stworzył przy tym nie pojedynczy tren, lecz cały cykl
 - Tematyka cyklu
 - pochwała zalet Urszuli
 - rozpacz rodziców po utracie ukochanego dziecka
 - poczucie niesprawiedliwości i bunt wobec Boga, a nawet zwątpienie weń (apostrofa do Urszulki „Gdziekolwiek jest, jeśliś jest”)
 - uspokojenie i pogodzenie się z losem
 - Motyw śmierci
 - Tren V. Porównuje się Urszulkę do oliwki, wyciętej przez nieuważnego ogrodnika
 - Tren XII. Porównanie Urszulki do kłosa, który przedwcześnie dojrzał
 - Treny „dramatem utraconego i odzyskanego ostatecznie poglądu na świat”
 - Kochanowski wierzył w Boga. Do swej życiowej filozofii wprowadził też elementy stoicyzmu i epikureizmu. Śmierć Urszulki przyniosła zwątpienie
 - Tren IX.** Zarzuty wobec stoicyzmu
 - Tren X.** Zwątpienie w Boga
 - Tren XIX albo sen.** Pogodzenie z losem. Zestawia się przypuszczalne losy Urszulki na ziemi z jej szczęściem w niebie
 - Nawiązania
 - Bolesław Leśmian: Urszula Kochanowska

horacjanizm – naśladowanie modelu poezji stworzonej przez Horacego. U Kochanowskiego przejawia się między innymi w nawiązaniu do formy (pieśni cechujące się powściągliwością w prezentowaniu uczuć), filozofii życiowej (połączenie stoicyzmu i epikureizmu), obrazów i motywów (motyw Arkadii, pośmiertnej sławy poety)

wiersz sylabiczny – stała liczba sylab w wersie, stały akcent na przedostatnią sylabę w wersie, w wersach dłuższych niż 8-wersowe występowanie średniówki

Szymon Szymonowic

Sielanki

sielanka - utwór tematycznie związany z życiem pasterzy, rolników, rybaków, mający postać lirycznego monologu, najczęściej poprzedzonego i przeplecionego opisem lub dialogiem

dwa typy sielanki

- a) realistyczna
- b) konwencjonalna

„Żeńcy”

- sielanka realistyczna - przedstawiająca wiernie życie i zajęcia bohaterów, rezygnująca z elementów idealizacji rzeczywistości
- bohaterowie
 - a) Oluchna - lękliwa, łagodna, w rozmowie z Pietruchą narzeka na srogość Starosty
 - b) Pietrucha - sprytna, odważna. Poprzez swoją piosenkę mówi o sytuacji na wsi i ciężkim losie chłopca
 - c) Starosta - nie pozwala chłopom odpocząć, często używa bicia

Mikołaj Sęp-Szarzyński

„Sonety”

- prekursor baroku
- reprezentuje nurt poezji filozoficznej. W swej twórczości stawia pytania o to, kim jest człowiek, jakie zajmuje miejsce wśród innych bytów
- **podmiot liryczny** utworów Sępa: samotna jednostka pragnąca zrozumienia sensu istnienia, lecz zagubiona wśród niepojętych znaków boskiego panowania nad światem. Obecny motyw „rozdwojenia” między wartościami ducha i żądzami ciała
- **wizja świata** jako miejsca walki - ścierania się sił dobra i zła. Świat niepokojący, pełen niebezpieczeństw. Życie to nie spokój i harmonia, ale ciągłe zmagania się z sobą samym. Jedynym ratunkiem dla zagubionego człowieka jest Bóg

„O wojnie naszej, którą wiedzimy z szatanem, światem i ciałem”

- motyw zmagania człowieka z szatanem
- dualizm natury ludzkiej - człowiek musi ciągle wybierać między świętością i grzechem, wyrzeczeniem i urokami życia. Jest on „wąty, niebacznym, rozdwojonym w sobie”
- Bóg - jedyne oparcie dla człowieka

„O nietrwalej miłości rzeczy świata tego”

- wyróżnia się dwa rodzaje miłości
 - nietrwale - do ziemskich dóbr i wartości (są nimi złoto, sława, władza, ludzka miłość, uroda)
 - trwałe - jej obiektem jest Bóg